

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ НАУКИ І ТЕХНОЛОГІЙ

В. В. Білоцерківець, О. О. Завгородня, О. В. Летуча

МАКРОЕКОНОМІКА

Конспект лекцій для студентів
спеціальності 051 – Економіка. Ч.1
(бакалаврський рівень)

Друкується за Планом видань навчальної та методичної літератури,
затвердженим Вченою радою ІПБТ УДУНТ
Протокол № 1 від 24.01.2022

Дніпро 2022

УДК339.9

Білоцерківець В. В., Завгородня О. О., Летуча О. В. Макроекономіка : конспект лекцій для студентів спеціальності 051 – Економіка. Частина І. (бакалаврський рівень) / за ред. В. В. Білоцерківця. – Дніпро : Україн. держ. ун-т науки і технол., 2022. – 49 с.

Наведені основні матеріали (тематичний план лекційних та практичних занять, перелік основних і додаткових літературних джерел, рисунки), необхідні для успішного засвоєння знань про методологічні та теоретичні положення макроекономіки, закони функціонування і розвитку національної економіки, основні макроекономічні проблеми та шляхи їх вирішення.

Призначений для студентів усіх форм навчання спеціальності 051 – Економіка.

Друкується за авторською редакцією
Іл. 23. Табл. 1. Форм. 40. Бібліогр. 12 найм.

Відповідальний за випуск В. М. Тарасевич, д-р екон. наук, проф.

Рецензент О. В. Божанова, канд. екон. наук, доц. (УДУНТ)

© Білоцерківець В. В., Завгородня О. О.,
Летуча О. В., 2022

© Україн. держ. ун-т науки
і технол., оригінал-макет, 2022

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
Тема 1. МАКРОЕКОНОМІКА ЯК НАУКА.....	6
1.1. Особливості предмета і методів макроекономіки.....	6
1.2. Кругообіг ресурсів, продуктів і доходів.....	7
Тема 2. МАКРОЕКОНОМІЧНІ ПОКАЗНИКИ В СИСТЕМІ НАЦІОНАЛЬНИХ РАХУНКІВ	11
2.1. Загальна характеристика системи національних рахунків.....	11
2.2. Макроекономічні показники у системі національних рахунків: методи розрахунку та співвідношення між ними.....	13
2.3. Макроекономічні показники та ціни.....	16
Тема 3. РИНКОВА СИСТЕМА.....	18
3.1. Зайнятість та безробіття.....	18
3.2. Ринок праці та причини безробіття.....	21
3.3. Державна політика зайнятості населення.....	23
3.4. Сукупний попит та сукупна пропозиція.....	24
3.5. Макроекономічна рівновага і зміни у ній.....	28
Тема 4. ГРОШОВИЙ РИНОК ТА ІНФЛЯЦІЙНИЙ МЕХАНІЗМ.....	31
4.1. Грошова система та грошові агрегати.....	31
4.2. Грошовий ринок.....	32
4.3. Грошово-кредитна політика.....	39
4.4. Інфляція: види, причини та наслідки.....	41
4.5. Взаємодія інфляції та безробіття.....	45
Література.....	48

ВСТУП

Навчальна дисципліна «**Макроекономіка**» відноситься до обов'язкових дисциплін і входить до циклу дисциплін *професійної (фахової)* підготовки бакалаврів, які навчаються за спеціальністю 051 - Економіка.

Мета вивчення дисципліни – забезпечення компетентнісно-орієнтованої підготовки висококваліфікованих фахівців у сфері економіки, формування системи знань з теоретичної макроекономіки, які відображають сукупні результати економічної діяльності країни та теоретичний інструментарій ринкового і державного регулювання національної економіки.

Дисципліна забезпечує набуття та розвиток наступних програмних компетентностей:

ЗК3. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.

ЗК10. Здатність бути критичним і самокритичним.

СК1. Здатність виявляти знання та розуміння проблем предметної області, основ функціонування сучасної економіки на мікро-, мезо-, макро- та міжнародному рівнях.

СК4. Здатність пояснювати економічні та соціальні процеси і явища на основі теоретичних моделей, аналізувати і змістовно інтерпретувати отримані результати.

СК11. Здатність обґрунтовувати економічні рішення на основі розуміння закономірностей економічних систем і процесів та із застосуванням сучасного методичного інструментарію.

У результаті вивчення дисципліни студент одержує наступні **програмні результати:**

ПРН3. Знати та використовувати економічну термінологію, пояснювати базові концепції мікро- та макроекономіки.

ПРН4. Розуміти принципи економічної науки, особливості функціонування економічних систем.

ПРН5. Застосовувати аналітичний та методичний інструментарій для обґрунтування пропозицій та прийняття управлінських рішень різними економічними агентами (індивідуумами, домогосподарствами, підприємствами та органами державної влади).

ПРН6. Використовувати професійну аргументацію для донесення інформації, ідей, проблем та способів їх вирішення до фахівців і нефахівців у сфері економічної діяльності.

ПРН16. Вміти використовувати дані, надавати аргументацію, критично оцінювати логіку та формувати висновки з наукових та аналітичних текстів з економіки.

У результаті вивчення дисципліни студент повинен **знати**:

- основні макроекономічні показники та індикатори макроекономічного розвитку;
- базові моделі рівноваги;
- механізм складових макроекономічної політики: фіскальної, монетарної, зовнішньоекономічної, соціальної.

вміти:

- оперувати програмним теоретичним матеріалом;
- викладати матеріал логічно і послідовно;
- диференціювати, інтегрувати та уніфікувати знання;
- аналізувати результати функціонування національної економіки та оцінювати ефективність економічної політики держави.

Дисципліна «Макроекономіка» спрямована на формування у студентів наступних соціальних навичок та навичок успішності (soft skills):

- здатність сприймати думку колег, дослухатись до їх порад та пропозицій, демонструвати виважену емпатію;
- здатність мислити системно, критично та інноваційно;
- здатність до самомотивації до економічно активної та соціально відповідальної життєвої позиції та мотивації інших до досягнення спільної мети.

Методи навчання: лекції, семінари, практичні заняття, консультації.

Критерії успішності – отримання позитивних оцінок за всіма формами контролю за 12-бальною шкалою оцінювання навчальних досягнень студентів та шкалою ECTS.

Засоби діагностики успішності навчання – комплекти завдань для модульних контрольних робіт та екзаменаційної роботи.

Форми контролю знань: екзамен.

Набуті знання і вміння використовуються при вивченні дисциплін «Соціальна економіка», «Міжнародна економіка», «Національна економіка».

Тема 1. МАКРОЕКОНОМІКА ЯК НАУКА

План

1.1. Особливості предмета і методів макроекономіки.

1.2. Кругообіг ресурсів, продуктів і доходів.

1.1. Особливості предмета і методів макроекономіки

Макроекономіка – це галузь економічної науки, що вивчає економіку як єдине ціле або її складові частини з метою забезпечення умов стійкого економічного зростання, повної зайнятості ресурсів та мінімізації рівня інфляції. Її предметом є функціонування й розвиток національної економіки в цілому, а також її великих складових частин. Безпосереднім **об'єктом** дослідження у макроекономічній теорії виступають координація коротко- та довготривалих цілей, вибір інструментів та розробка альтернативних стратегій економічної політики. На відміну від мікроекономіки, макроекономіка не аналізує поведінку окремих економічних агентів.

Макроекономічний аналіз передбачає абстрагування від розбіжностей між окремими ринками та визначення ключових моментів функціонування цілісної економічної системи у взаємодії ринків товарів, праці та грошей національної економіки в цілому. Йдеться про механізми встановлення та підтримки коротко- та довготривалої загальної економічної рівноваги на засаді реалізації заходів фіскальної та монетарної політики.

У макроекономічних дослідженнях використовуються як загальнонаукові, так і спеціальні методи. Кінцевим завданням таких досліджень є розробка теорій та моделей. Використання методу наукової абстракції, позитивного та нормативного аналізу дає можливість дослідження причинно-наслідкових зв'язків, абстрагування від другорядних, узагальнення та виділення особливостей та факторів функціонування національної економіки, розробки відповідних макроекономічних моделей.

У побудові макроекономічних моделей застосовуються методи оптимізації та граничного аналізу, що дає змогу вибору ефективного варіанта вирішення макроекономічних проблем, подолання макроекономічної

нестабільності та реалізації макроекономічних цілей, досягнення стійких темпів економічного зростання, високого рівня зайнятості, стабільного загального рівня цін, платіжного балансу та ін.

Велике значення в макроекономіці має застосування функціонального аналізу, що дозволяє визначати функціональні залежності між основними факторами та результатами національної економіки. Важливою рисою макроаналізу є рівноважний підхід до дослідження макроекономічних процесів та явищ. Розглядаючи постійну динаміку економічних явищ, макроекономіка намагається вивчити такий їх стан, що характеризується відносною стабільністю – рівновагою. При цьому широкого використання набувають методи статистики та динаміки. Метод статистики передбачає співставлення різних рівноважних станів, коли перехід від однієї до іншої рівноваги залишається поза аналізом. Метод динаміки, навпаки, передбачає аналіз власне процесу переходу від одного стану рівноваги до іншого.

На відміну від мікроекономіки, макроекономіка використовує метод агрегування, тобто використання агрегованих величин, що характеризують рух національної економіки як єдиного цілого: ВВП, ВНД, середній рівень цін, ринкова ставка відсотка, рівень інфляції, зайнятості та безробіття.

Використання макроекономічних методів дослідження та створення макроекономічних моделей забезпечує багатоваріантність розв'язання економічних проблем, дає змогу отримувати альтернативні варіанти макроекономічної політики.

1.2. Кругообіг ресурсів, продуктів і доходів

Макроекономічний аналіз ґрунтується на **моделі кругообігу ресурсів, продуктів і доходу**. Вихідну основу цієї моделі становить взаємозв'язок запасів і потоків. Змінні **запасу** характеризують стан об'єкта дослідження на певний термін часу (державний борг, обсяг капіталовкладень). Змінні **поток**у характеризують зміни економічних процесів у часі (рівень безробіття). Потoki викликають зміни в запасах: нагромадження бюджетних дефіцитів призводить до зростання державного боргу, зміни запасу капіталу на кінець поточного року у порівнянні з його величиною на кінець попереднього року можна представити як потік чистих інвестицій за рік тощо.

У найпростішому вигляді ця модель враховує домогосподарства і фірми та не передбачає державного втручання в економіку, зв'язків із зовнішнім світом (рис. 1.1).

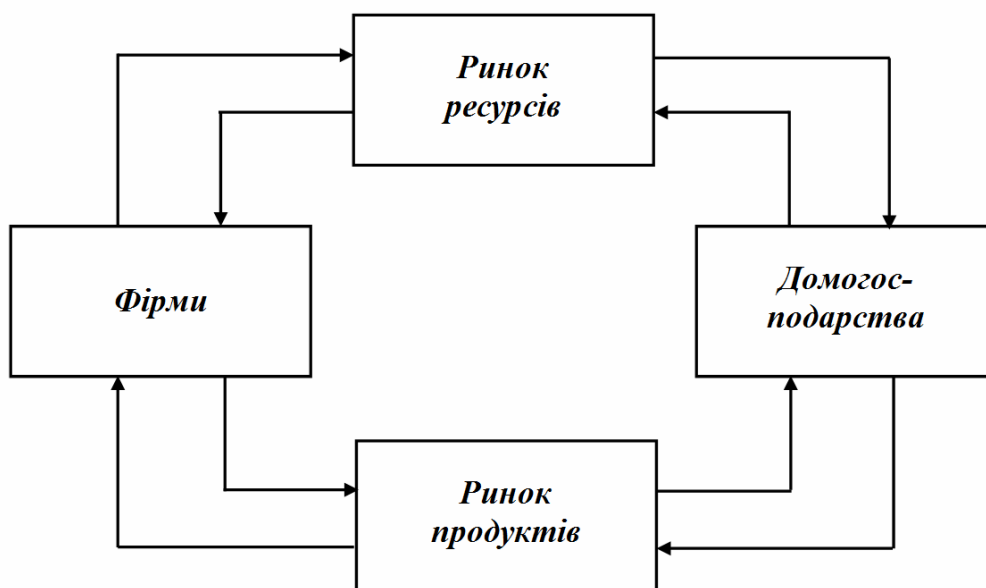

Рис. 1.1. Модель кругообігу ресурсів, продуктів і доходів у закритій економіці

Економіка представлена замкненою системою, в якій доходи одних економічних агентів характеризуються як видатки інших. Видатки фірм на ресурси одночасно є потоками заробітної плати, ренти та інших доходів домогосподарств. З іншого боку, дохід фірм від реалізації готової продукції є потоком споживчих видатків. Потоки «доходи – видатки» та «ресурси – продукція» здійснюються одночасно у протилежних напрямках. Таким чином досягається рівність загальної величини продажу фірм та загальної величини доходів домогосподарств. Отже, для закритої економіки без державного втручання величина загального обсягу виробництва у грошовому виразі дорівнює загальній величині грошових доходів домогосподарств.

У відкритій економіці з державним втручанням модель кругообігу ресурсів, продуктів і доходу дещо ускладнюється (рис. 1.2).

Коли до моделі вводяться додатково дві групи економічних агентів – уряд та зовнішній світ, – то рівність порушується, оскільки з потоку «доходи – видатки» утворюються «витоки» у вигляді заощаджень, податкових платежів та імпорту. «Витоки» – використання доходу не на придбання виробленої в країні продукції. Одночасно до потоку «доходи – видатки» надходять додаткові засоби у вигляді «ін'єкцій» інвестицій, державних видатків та експорту.

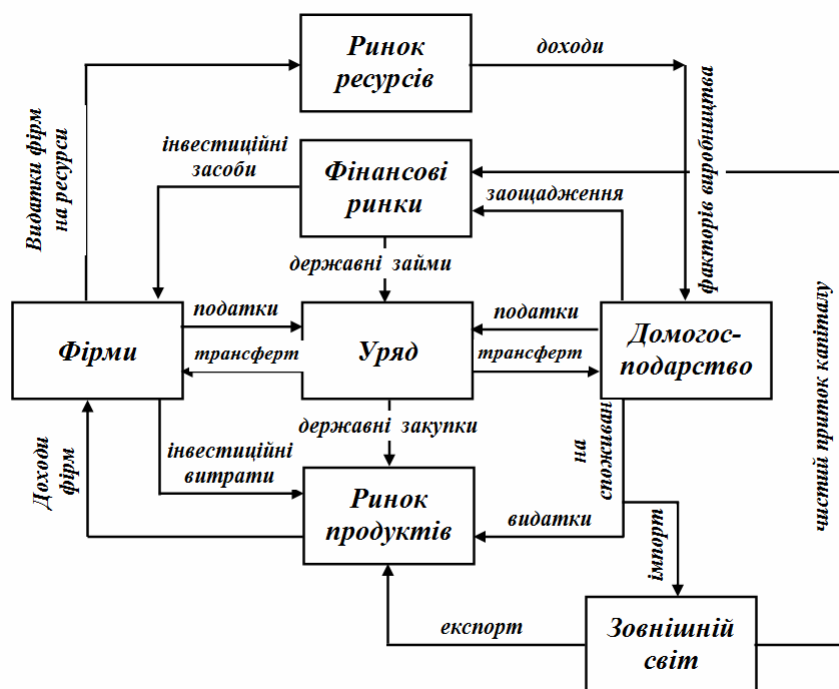

Рис. 1.2. Модель кругообігу ресурсів, продуктів і доходів у відкритій економіці

Схема взаємодії між домогосподарствами та фірмами не змінюється, хоча і ускладнюється: за допомогою трансфертів, субсидій, податків та інших економічних інструментів держава регулює коливання у рівнях виробництва, зайнятості та інфляції. Якщо домогосподарства зменшують свої видатки, то фірми зменшують випуск продукції, що призводить до зменшення доходів. Обсяг попиту на товари визначає рівень виробництва й зайнятості, а рівень випуску визначає рівень доходів власників факторів виробництва, що обумовлюють обсяг попиту.

Таким чином, реальний та грошовий потоки здійснюються безперервно за умови тотожності сукупних видатків домогосподарств, фірм, держави та зовнішнього світу сукупному виробництву. Сукупні видатки сприяють зростанню зайнятості, випуску і доходів, з яких фінансуються видатки економічних агентів, що повертаються до власників факторів виробництва у вигляді доходу (рис. 1.3).

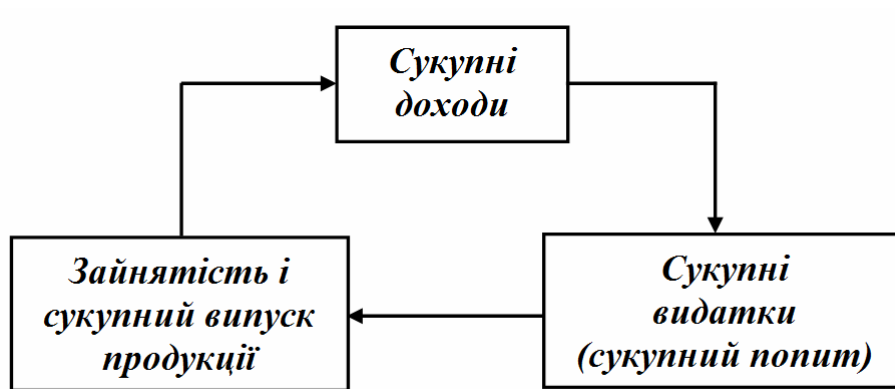

Рис. 1.3. Кругообіг у макроекономіці

Основні терміни і поняття

Національна економіка, економічний уклад, цільова функція національної економіки, предмет макроекономіки, кругообіг ресурсів, продуктів і доходу, витрати та ін'єкції, потоки та запаси

Тема 2. МАКРОЕКОНОМІЧНІ ПОКАЗНИКИ В СИСТЕМІ НАЦІОНАЛЬНИХ РАХУНКІВ

План

- 2.1. Загальна характеристика системи національних рахунків.
- 2.2. Макроекономічні показники у системі національних рахунків.
- 2.3. Макроекономічні показники та ціни.

2.1. Загальна характеристика системи національних рахунків

Для аналізу економічних явищ і процесів, складних господарських взаємозв'язків необхідна система надійних взаємопов'язаних показників. В економічній теорії та у практиці господарювання використовують різні форми виміру обсягу суспільного продукту. Це зумовлено альтернативністю теоретичних підходів до характеристики суспільного виробництва, методик статистичних розрахунків, стадій руху суспільного продукту в процесі економічного кругообігу.

Формування і розвиток ринкових відносин в економіці України визначили необхідність переходу вітчизняної статистики до прийнятої у міжнародній практиці методології обліку, що базується на концепції **системи національних рахунків (СНР)**. СНР враховує всі види діяльності суб'єктів господарювання, пов'язаних з виробництвом матеріальних і нематеріальних благ та послуг, і являє собою сукупність показників загального економічного розвитку країни, виробництва і споживання продукції, розподілу і перерозподілу доходів, нагромадження капіталу та фінансів. В ній відображаються три види взаємопов'язаних операцій – товарно-виробничих, споживчо-розподільчих, доходно-фінансових.

Отже, **СНР** – це заснована на балансовому методі система взаємопов'язаних потоків статистичної інформації та економічних показників, які відображають найзагальніші риси та найважливіші аспекти економічного розвитку.

Головною метою СНР є інформаційне забезпечення комплексного і всебічного аналізу процесу створення та використання валового внутрішнього продукту (валового національного доходу), співставлення економічних показників різних країн. До цілей СНР відносять:

- інформаційне забезпечення комплексного аналізу процесів створення, розподілу та використання національного продукту та національного доходу;
- інформаційне забезпечення прогнозування довгострокового розвитку економіки;
- інформаційне забезпечення формування й реалізації заходів економічної політики.

СНР покликана полегшити можливості співставлення економічних показників різних країн з метою усунення труднощів та перепон у прийнятті господарських і політичних рішень на міжнародному та національному рівнях, пов'язаних із відмінностями існуючих у різних країнах систем рахунків.

Національні рахунки розробляються Державним комітетом статистики України згідно зі стандартами СНР. Базовою одиницею обліку в СНР є інституціональна одиниця, тобто юридично, економічно та фінансово самостійний суб'єкт. У СНР інституційні одиниці групуються у п'ять **секторів**:

- сектор нефінансових корпорацій, що займаються ринковим виробництвом товарів і послуг для продажу за цінами, що покривають витрати виробництва та забезпечують прибуток;
- сектор фінансових корпорацій, що спеціалізуються на фінансово-посередницькій діяльності (банки, страхові компанії та ін.);
- сектор загального державного управління, до якого віднесено органи управління центрального та місцевого рівнів, некомерційні бюджетні організації, державні цільові та позабюджетні фонди;
- сектор домашніх господарств, що об'єднує фізичних осіб як споживачів і як суб'єктів некорпоративної виробничої діяльності;
- сектор некомерційних організацій, що обслуговують домашні господарства та забезпечують їх політичні, релігійні та професійні інтереси, надають соціально-культурні послуги.

СНР включає три основні групи **рахунків**: 1) рахунки для секторів економіки; 2) рахунки для галузей економіки; 3) рахунки для економіки в цілому (консолідовані рахунки).

2.2. Макроекономічні показники у системі національних рахунків: методи розрахунку та співвідношення між ними

Головним макроекономічним показником результатів поточної економічної діяльності є **валовий внутрішній продукт (ВВП)**, який визначається як ринкова вартість усіх створених в країні протягом певного періоду кінцевих товарів. ВВП характеризує взаємозалежність та єдність виробництва і кінцевого використання матеріальних благ і послуг, розподілу доходів, результативність економічної діяльності всіх суб'єктів господарювання.

ВВП можна розрахувати наступними **методами**:

1. Виробничим методом ВВП розраховується як сума валової доданої вартості всіх галузей чи секторів економіки (ВДВ) та чистих податків на виробництво та імпорт (ЧПВІ).

$$\text{ВВП}_\text{в} = \sum \text{ВДВ (в основних цінах)} + \text{ЧПВІ}. \quad (2.1)$$

Вартість ВДВ визначається як різниця між валовим випуском (ВВ) і проміжним споживанням (ПС). Вона містить у собі первинні доходи, що створюються учасниками виробництва і розподіляються між ними.

$$\text{ВВП}_\text{в} = \text{ВВ} - \text{ПС} + \text{ЧПВІ}. \quad (2.2)$$

2. Розподільним методом ВВП визначається як сума первинних доходів, що розподіляються безпосередньо між учасниками виробничого процесу, а саме: оплати праці найманих робітників (ОП); рентних платежів (РП) – доходів, що отримують домашні господарства за здані в оренду землі, приміщення, житло; відсотка (В) – доходу від надання грошового капіталу в позики; прибутку (П), що отримують власники одноосібних господарств, товариств (некорпоративний прибуток) та корпорацій; амортизації (А) – еквівалента величини знецінення за рік основного капіталу; чистих податків на виробництво та імпорт (ЧПВІ).

$$\text{ВВП}_\text{р} = \text{ОП} + \text{РП} + \text{В} + \text{П} + \text{А} + \text{ЧПВІ}. \quad (2.3)$$

3. Методом кінцевого використання ВВП розраховується як сума споживчих видатків населення (С), валових внутрішніх приватних інвестицій (І), державних видатків (закупок товарів і послуг) (G) та чистого експорту (X_n).

$$\text{ВВП}_{\text{к.в.}} = C + I + G + X_n. \quad (2.4)$$

Споживчі видатки населення включають видатки домашніх господарств на товари довготермінового використання і постійного споживання та послуги, без вираховування видатків на придбання житла.

Валові внутрішні приватні інвестиції включають виробничі капіталовкладення або інвестиції в основні виробничі фонди, інвестиції в житлове будівництво; інвестиції в запаси. Валові внутрішні приватні інвестиції можна представити сумою чистих приватних інвестицій та амортизації.

До складу державних закупок товарів та послуг відносять видатки на будівництво та утримання закладів освіти, армії, державного апарату управління. Чистий експорт товарів та послуг розраховується як різниця між експортом та імпортом. Рівняння (2.4) називають основною макроекономічною тотожністю.

Показник ВВП дає можливість вартісного виміру обсягу річного національного виробництва. Разом з тим, вважається, що ВВП не повністю відображає реальний добробут нації.

Валовий національний дохід (ВНД) визначається сумою вартості ВВП та сальдо первинних доходів, що надійшли від закордонного виробництва даної країни та отримані зарубіжними інвесторами в даній країні.

Показник **валового національного наявного доходу (ВННД)** дає можливість виміру загального економічного потенціалу нації. ВННД може бути отриманий шляхом додавання до валового національного доходу сальдо всіх чистих поточних трансфертів (T_p) з-за кордону, отриманих як у грошовій, так і натуральній формах.

$$\text{ВННД} = \text{ВНД} + T_p. \quad (2.5)$$

Недоліком показників ВВП і ВНД є завищення реального обсягу річного виробництва на величину амортизаційних відрахувань (А) та непрямих податків (T_n).

Чистий внутрішній продукт (ЧВП) представляє собою ВВП, з якого вилучено амортизаційні відрахування:

$$\text{ЧВП} = \text{ВВП} - \text{А}, \quad (2.6)$$

Якщо від вартісної оцінки ЧВП відняти суму непрямих податків на бізнес (T_n), отримаємо показник **національного доходу (НД)**, що характеризує чистий приріст національного добробуту.

$$\text{НД} = \text{ЧВП} - T_n. \quad (2.7)$$

Іншими словами, показник НД характеризує обсяг фактичних доходів від праці (ОП), власності на землю (РП), капіталу (В) та підприємницьких здібностей (П) протягом року:

$$\text{НД} = \text{ОП} + \text{РП} + \text{В} + \text{П}. \quad (2.8)$$

Важливим макроекономічним показником у СНР є **особистий дохід (ОД)**, отриманий приватними особами.

Він розподіляється на споживання, заощадження та виплату індивідуальних податків. Для визначення особистого доходу слід від обсягу національного доходу (НД) відняти виплати на соціальне страхування (СС), податок на прибуток корпорацій (ПП_к), нерозподілений прибуток корпорацій (НП), додати трансфертні платежі (T_p) та виплати по державному боргу (D_b):

$$\text{ОД} = \text{НД} - \text{СС} - \text{ПП}_k - \text{НП} + T_p + D_b. \quad (2.9)$$

Доход кінцевого використання (ДКВ) – це частина особистого доходу, що залишається у домогосподарств і некорпоративних підприємств після виплати індивідуальних податків (T_i):

$$\text{ДКВ} = \text{ОД} - T_i, \quad (2.10)$$

Доход кінцевого використання розподіляється на **споживання (С)** та **заощадження (З)**.

$$\text{ДКВ} = \text{С} + \text{З}. \quad (2.11)$$

Валові заощадження (ВЗ) представляють собою частину доходу кінцевого використання (ДКВ) за винятком кінцевого споживання (КС) товарів та послуг:

$$\text{ВЗ} = \text{ДКВ} - \text{КС}. \quad (2.12)$$

Чисті заощадження (ЧЗ) визначаються різницею валових заощаджень (ВЗ) та обсягів споживання основного капіталу (амортизаційних відраховувань) (А):

$$\text{ЧЗ} = \text{ВЗ} - \text{А}. \quad (2.13)$$

Заощадження виступають головним джерелом нагромадження. **Валове нагромадження (ВН)** характеризує чисте придбання товарів та послуг, як імпортованих, так і створених у країні, але не використаних протягом року. Валове нагромадження, як елемент ВВП, враховує валове нагромадження основного капіталу, зміни запасів матеріальних обігових засобів, чисте придбання цінностей.

2.3. Макроекономічні показники та ціни

Інфляційні процеси ускладнюють розрахунки економічних показників. Нівелювання впливу інфляції при розрахунках вимагає чіткого розмежування номінального і реального ВВП. **Номінальний ВВП** – це ВВП у поточних цінах, а **реальний ВВП** – це ВВП у цінах базового року. На коливання номінального ВВП впливає динаміка обсягу виробництва і рівня цін. Реальний ВВП – це номінальний ВВП, скоригований на рівень інфляції чи дефляції.

$$\text{Реальний ВВП} = \frac{\text{Номінальний ВВП}}{\text{Індекс цін (дефлятор ВВП)}}.$$

Дефлятор ВВП – співвідношення між сукупною вартістю визначеного набору товарів і послуг (ринкового кошика) в поточному і базовому періодах.

$$\text{Дефлятор ВВП} = \frac{\text{Номінальний ВВП}}{\text{Реальний ВВП}}.$$

Якщо дефлятор ВВП розраховується для ринкового кошика з мінливою структурою, то використовується **індекс цін Пааше**.

$$P_P = \frac{\sum P_{it} \cdot Q_{it}}{\sum P_{io} \cdot Q_{it}}, \quad (2.14)$$

де **P_{it}** – ціна одиниці i -го товару в поточному періоді; **Q_{it}** – обсяг виробництва i -го товару в поточному періоді; **P_{io}** , **Q_{io}** – ціна й обсяг виробництва i -го товару в базовому періоді, відповідно.

В зазначеному індексі не враховується зростання доходів споживачів і пов'язане з цим зростання рівня цін.

Якщо дефлятор ВВП розраховується для незмінного ринкового кошика, то використовується **індекс цін Ласпейреса**.

$$P_L = \frac{\sum P_{it} \cdot Q_{io}}{\sum P_{io} \cdot Q_{io}}, \quad (2.15)$$

В цьому індексі не враховується зміна структури виробленої продукції та відповідна заміна у споживанні дорожчих товарів дешевшими.

Індекс цін Фішера (P_F) усереднює значення інфляції, отримані за допомогою індексів цін Ласпейреса та Пааше.

$$P_F = \sqrt{P_P \cdot P_L}. \quad (2.16)$$

Основні терміни і поняття

Валовий внутрішній продукт, валовий національний доход, валовий національний наявний доход, чистий внутрішній продукт, національний доход, особистий доход, номінальний ВВП, реальний ВВП, дефлятор ВВП, індекс цін Ласпейреса, індекс цін Пааше, індекс цін Фішера.

Тема 3. РИНКОВА СИСТЕМА

План

- 3.1. Зайнятість та безробіття.*
- 3.2. Ринок праці та причини безробіття.*
- 3.3. Державна політика зайнятості населення.*
- 3.4. Сукупний попит та сукупна пропозиція.*
- 3.5. Макроекономічна рівновага і зміни в ній.*

3.1. Зайнятість та безробіття

Зайнятість – це сукупність економічних, правових, соціальних, національних та інших відносин, пов'язаних із забезпеченням працездатного населення робочими місцями та його участю в суспільно корисній діяльності, яка приносить дохід. Зайнятість характеризується конкретними формами залучення працівників в економічну діяльність. З метою обліку працездатного (або економічно активного) населення усе населення країни за стандартами, розробленими Міжнародною Організацією Праці (МОП), розподіляється на три категорії – зайняті; безробітні; ті, хто не належить до робочої сили.

Зайняті – це люди, що виконують оплачувані види робіт. До них належать ті, хто має повну та неповну зайнятість, має робоче місце, але не працює через хворобу, страйки, погодні умови або відпустку.

Безробітні – це особи, що не мають роботи, але її шукають. Категорія «безробітний» базується на критеріях, що повинні задовольнятися одночасно: «без роботи», «зараз готовий приступити до роботи» та «шукає роботу». До безробітних відносять всіх людей у віці, встановленого для виміру економічно активного населення, що протягом звітного періоду: а) були без роботи; б) були зараз готові приступити до роботи; в) шукали роботу. До безробітних належать також ті, хто тимчасово звільнений з роботи та чекає виклику на неї; звільнився за власним бажанням та шукає кращий варіант працевлаштування; знайшов місце роботи та передбачає його зайняти протягом 30 днів.

Ті, хто не належить до робочої сили, – це особи, які не працюють і не шукають роботу за наймом.

З розрахунків означених категорій виключаються діти віком до 16 років, люди пенсійного віку, що не працюють, та особи, які перебувають у місцях позбавлення волі та спеціальних лікувальних закладах.

Зайняті (**E**) та безробітні (**U**) разом складають **робочу силу** або **економічно активне населення (L)** на даний період:

$$L = E + U. \quad (3.1)$$

Третя категорія, тобто ті, хто не належить до робочої сили, представляє **населення**, що у даний момент **економічно неактивне**. Взаємозв'язок означених категорій надається на рисунку 3.1.

Форми зайнятості класифікуються за різними критеріями. Так, за соціально-економічним критерієм зайнятість поділяють за формами власності та господарювання, соціальним складом населення; за організаційно-економічним критерієм – за тривалістю і режимом робочого часу, характером зайнятості, наприклад, постійна, тимчасова; повна, часткова; основна (первинна), додаткова (вторинна); гнучка, традиційна.

ЗАЙНЯТІ (E)	БЕЗРОБІТНІ (U)	ТІ, ХТО НЕ НАЛЕЖИТЬ ДО РОБОЧОЇ СИЛИ У ЕКОНОМІЧНО-АКТИВНОМУ ВІСІ	ОСОБИ ВІКОМ ДО 16 РОКІВ	ОСОБИ У ПЕНСІЙНОМУ ВІСІ, ЩО НЕ ПРАЦЮЮТЬ
РОБОЧА СИЛА (L)				
ЕКОНОМІЧНО АКТИВНЕ (ПРАЦЕЗДАТНЕ) НАСЕЛЕННЯ		ЕКОНОМІЧНО-НЕАКТИВНЕ НАСЕЛЕННЯ		
НАСЕЛЕННЯ				

Рис. 3.1. Взаємозв'язок категорій обліку населення

Найчастіше рівень зайнятості визначають за допомогою показника рівня безробіття. **Рівень безробіття (u)** – це відношення чисельності безробітних до загальної кількості робочої сили:

$$u = \frac{U}{L} \cdot 100\% = \frac{U}{E + U} \cdot 100\%.$$

Економісти іноді оперують показником **рівня зайнятості**, який обчислюють як співвідношення чисельності зайнятого населення та чисельності робочої сили або співвідношення чисельності зайнятого та дорослого населення:

$$\text{Рівень зайнятості} = \frac{E}{L} \cdot 100\% = \frac{E}{E + U} \cdot 100\%. \quad (3.2)$$

$$\text{Рівень зайнятості} = \frac{\text{Зайняті}}{\text{Доросле населення}} \cdot 100\%. \quad (3.3)$$

Розрізняють тривалість зайнятості та тривалість безробіття. Середня тривалість працездатності людини дорівнює періоду її перебування у складі зайнятих. Середня тривалість безробіття дорівнює періоду, протягом якого людина у середньому перебуває у стані незайнятості. Так, за останні сто років середня тривалість працездатності людини збільшилась з 25–30 років до 35–40 років, за останні 20 років середня тривалість незайнятості збільшилась з 7–8 тижнів до 20 тижнів.

У міжнародній практиці до основних індикаторів, що характеризують рівень безробіття, відносять: коефіцієнт безробіття (Unemployment Rate) як відношення кількості безробітних до всього працездатного населення; кількість населення, зайнятого у несільськогосподарській сфері, що оприлюднюється тільки у США, та кількість вперше зареєстрованих безробітних (Jobless Claims).

Виділяють наступні основні **типи безробіття** (рис. 3.2): фрикційне, структурне, циклічне. **Фрикційне безробіття** пов'язане з пошуками або чеканням роботи безробітними згідно з їх кваліфікацією й індивідуальними перевагами. Фрикційне безробіття вважається неминучим. **Структурне безробіття** є наслідком зрушень у структурі виробництва, які зумовлюються розвитком науково-технічного прогресу, змінами сукупного попиту та відбиваються у змінах структури попиту на робочу силу. Це потребує певного часу й витрат для пристосування робочої сили до змін на ринку праці.

БЕЗРОБІТТЯ			
ОФЦІЙНЕ БЕЗРОБІТТЯ			ПРИХОВАНЕ БЕЗРОБІТТЯ
ПРИРОДНЕ БЕЗРОБІТТЯ		ЦИКЛІЧНЕ БЕЗРОБІТТЯ	
ФРИКЦІЙНЕ БЕЗРОБІТТЯ	СТРУКТУРНЕ БЕЗРОБІТТЯ		

Рис. 3.2. Взаємозв'язок основних типів безробіття

Фрикційне і структурне безробіття в сукупності утворюють **природний рівень безробіття**, що відповідає потенційному рівню **ВВП**. Ряд економістів вважають некоректним використання терміна «природний» у зв'язку з безробіттям, яке викликане структурними зрушеннями, тому в макроекономічній літературі використовується термін **NAIRU** (nonaccelerating inflation rate of unemployment) – рівень безробіття, який стабілізує інфляцію.

Циклічне безробіття породжується спадом виробництва, зменшенням сукупного попиту, скороченням зайнятості ресурсів. Коли циклічне безробіття дорівнює нулю, то досягається природний рівень безробіття. З цієї причини циклічне безробіття іноді називають безробіттям, пов'язаним з дефіцитом сукупного попиту. **Приховане безробіття** має місце, коли частка робочої сили є формально зайнятою, але фактично не бере участі у виробництві продукції. Точне визначення такої частки залишається проблематичним.

Існують й інші класифікації типів та видів безробіття. Так, розрізняють типи – природне та вимушене безробіття. До природного відносять добровільне, фрикційне, інституційне, а до вимушеного – плинне, приховане або аграрне, застійне, сезонне, структурне. У якості окремої категорії безробітних виділяють пауперів (тих, хто тривалий час не може знайти роботу).

3.2. Ринок праці та причини безробіття

Певний рівень безробіття в економіці існує завжди у зв'язку з економічною нестабільністю, структурними зрушеннями, особистими

бажаннями та обставинами. До **причин**, що обумовлюють природне безробіття, відносять: невідповідність структури суспільного виробництва структурі сукупного попиту; невідповідність структури робочих місць та професійно-кваліфікаційної структури робочої сили; наявність системи страхування безробіття, яка пом'якшує наслідки втрати роботи та опосередковано збільшує тривалість пошуку нової; жорсткість заробітної плати до зниження тощо.

Жорсткість заробітної плати породжує **безробіття очікування** та обумовлюється низкою причин, до яких, зокрема, відносять мінімальну заробітну плату; монопольний вплив профспілок на кон'юнктуру ринку праці; політику підприємств, що використовують стимулюючий вплив підвищення заробітної плати тощо. Жорстка заробітна плата веде до нестачі робочих місць (рис. 3.3). Так, у координатах кількості робітників (L) та реальної заробітної плати (W/P , де W – номінальна заробітна плата, а P – рівень цін) рівноважному стану ринку праці відповідає ціна – W/P_e та кількість робітників – L_e . Більш висока заробітна плата (W/P_1) $> \frac{W}{P_e}$ є жорсткою до зниження, а тому кількість найнятих (L_1) нижче рівноважного рівня (L_e). Звідси і рівень безробіття ($L_e - L_1$).

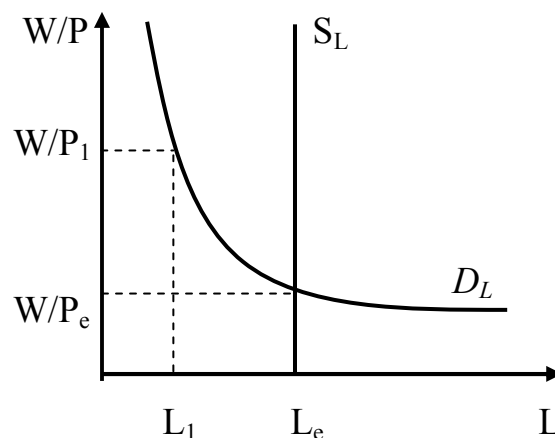

Рис. 3.3. Жорсткість реальної заробітної плати до зниження

Закон А. Оукена пов'язує коливання рівня безробіття з коливаннями реального ВВП і ґрунтується на наступних закономірностях:

1) за умов незмінного рівня безробіття темп зростання реального ВВП, що зумовлюється науково-технічним прогресом, нагромадженням капіталу, зростанням населення тощо, становить 2% на рік;

2) збільшення рівня циклічного безробіття на один відсоток супроводжується зниженням темпу зростання потенційного ВВП на 2%.

Мають місце два наступних способи формалізації закону А. Оукена:

$$1) \quad \frac{Y - Y_{-1}}{Y_{-1}} = 2\% - 2(u - u_{-1}), \quad (3.4)$$

де Y – фактичний обсяг виробництва (ВВП) у розрахунковому році; Y_{-1} – фактичний обсяг виробництва (ВВП) у попередньому році; u – фактичний рівень безробіття у розрахунковому році; u_{-1} – фактичний рівень безробіття у попередньому році.

$$2) \quad \frac{Y - Y^*}{Y^*} = b(u - u^*) \quad (3.5)$$

де Y^* – потенційний обсяг ВВП; u – фактичний рівень безробіття; u^* – природний рівень безробіття; b – коефіцієнт чутливості ВВП до динаміки циклічного безробіття.

У більшості країн світу b коливається від 2% до 3%.

Безробіття спричиняє відчутні соціально-економічні збитки. Окрім втрати частки потенційного ВВП, безробіття веде до скорочення податкових надходжень, падіння рівня життя безробітних та їх сімей, загострення соціальних проблем суспільства.

3.3. Державна політика зайнятості населення

Заходи державного регулювання зайнятості можуть класифікуватися за характером впливу на зайнятість та за ступенем такого впливу. За характером впливу на зайнятість розрізняють активні й пасивні важелі. До активних належать підготовка та перепідготовка кадрів, організація громадських робіт, стимулювання створення робочих місць, вплив на процес купівлі-продажу робочої сили та її використання, достроковий вихід на пенсію тощо. До пасивних важелів належать виплати встановленої законодавством допомоги безробітним, надання їм іншої матеріальної і моральної підтримки.

За ступенем впливу на зайнятість виділяють прямі, економічні, адміністративні, правові, організаційні заходи, що використовуються як на мікро-, так і на макрорівні. Так, у якості економічних важелів використовуються такі, як розвиток державного підприємництва; державні закупівлі товарів і послуг; надання податкових пільг і субсидій недержавним підприємствам за створення робочих місць; кредитна, міграційна й інші види політики. Правові важелі – це ухвалення законів та законодавчих актів про тривалість робочого дня, величину мінімальної заробітної плати, працевздатний вік тощо. Адміністративні важелі – це відповідні накази, постанови, розпорядження уряду.

Наведені методи і важелі **політики зайнятості** приводяться у дію за допомогою організаційних заходів – організація служб зайнятості та працевлаштування, закладів професійної та середньої освіти, соціального забезпечення безробітних тощо. Опосередковане регулювання зайнятості полягає у використанні важелів податкової, грошово-кредитної, амортизаційної та інших складових економічної політики держави.

3.4. Сукупний попит та сукупна пропозиція

Поняття «сукупний» означає, що величини макроекономічного рівня виступають в агрегованому вигляді. Тому попит на рівні національної економіки виступає як сума індивідуальних попитів при даному рівні цін на всі товари і послуги. Іншими словами, **сукупний попит (AD)** є сумою планованих видатків на придбання кінцевої продукції. Усі компоненти сукупного попиту взаємопов'язані і взаємозалежні. Графічно сукупний попит представлений у вигляді кривої, кожна точка якої виражає залежність між обсягом товарів і послуг, які планується закупити, і відповідним рівнем цін (рис. 3.4).

За інших рівних умов, чим вищим є рівень цін, тим менший обсяг сукупного попиту, і навпаки. Спадаюча крива сукупного попиту виражає від'ємну залежність між рівнем цін і обсягом національного виробництва. Спадаючий характер кривої сукупного попиту зазвичай пояснюють дією трьох **ефектів**.

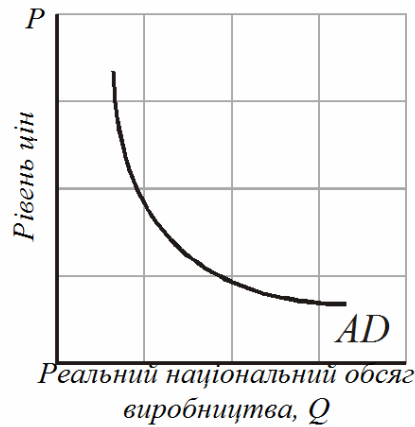

Рис. 3.4. Крива сукупного попиту

По-перше, **ефектом процентної ставки**. Передбачається, що обсяг грошової маси в економіці залишається постійним. За такої умови більш високий рівень цін збільшує попит на гроші і ціну за їхнє користування, тобто процентну ставку. Підвищення ж процентної ставки призводить до скорочення витратків споживачів, підприємств, держави та обсягу сукупного попиту.

По-друге, **ефектом багатства**. При підвищенні рівня цін купівельна спроможність фінансових активів, що належать населенню, скорочується. Відповідно, скорочується обсяг попиту на реальний національний продукт.

По-третє, **ефектом імпортних закупівель**. При підвищенні рівня цін скорочується обсяг попиту на вітчизняні товари і послуги, зростає обсяг попиту на більш дешеві імпортні. Тим самим скорочується обсяг сукупного попиту.

Сукупний попит формується також під дією **нецінових факторів**. При зміні нецінових факторів сукупного попиту – споживчих, інвестиційних, державних витратків і витратків на чистий обсяг експорту, – крива сукупного попиту зміщується: праворуч (з AD_1 до AD_2) – при збільшенні зазначених витратків (рис. 3.5), ліворуч (до AD_3) – при їх скороченні.

У свою чергу, зміни у витатках пов'язані з грошовими доходами населення, існуючою системою оподаткування в країні, заборгованістю і очікуваннями споживачів, величиною процентної ставки, наявністю надлишкових потужностей, очікуваними прибутками від інвестицій, існуючими технологіями, змінами в політиці уряду і міжнародній економіці тощо.

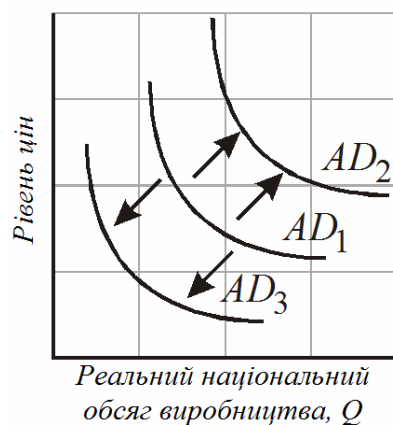

Рис. 3.5. Зміни сукупного попиту

Сукупна пропозиція (AS) – це загальна кількість товарів і послуг, яка може бути вироблена і запропонована в національній економіці у відповідності з наявним рівнем цін. Графічно сукупна пропозиція представлена у вигляді кривої, кожна точка якої виражає залежність між реальним обсягом національного виробництва і рівнем цін.

Обрис кривої сукупної пропозиції є предметом гострих дискусій. Кейнсіанці вважають, що економіка часто не досягає рівня повної зайнятості і повного використання потужностей, що ціни є негнучкими. Тому сукупна пропозиція представлена горизонтальною лінією. Неокласики дотримуються тієї думки, що гнучкість цін і заробітної плати обумовлює прагнення економіки до повної зайнятості, і крива сукупної пропозиції вертикальна (рис. 3.6).

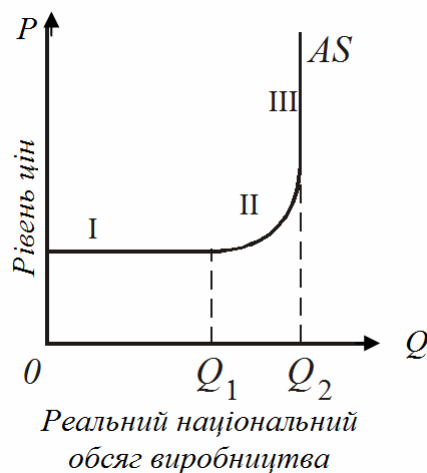

Рис. 3.6. Крива сукупної пропозиції

Тож на кривій сукупної пропозиції можна виділити три відрізки, які відображають різний стан економіки: I – горизонтальний, або кейнсіанський; II – проміжний; III – вертикальний, або класичний. На горизонтальному

відрізку OQ_1 економіка не досягла рівня повної зайнятості, що відповідає періоду економічного спаду або депресії. Реальний обсяг національного виробництва зростає, а рівень цін, обумовлений видатками на економічні ресурси, не змінюється. Проміжний відрізок Q_1Q_2 відображає рух економіки до рівня повної зайнятості. В міру наближення до рівня повної зайнятості, обмеженість економічних ресурсів стає більш відчутною. Коли резерви залучення додаткових ресурсів вичерпаються, економіка досягає рівня повної зайнятості. Економіка працює на повну потужність, і збільшення цін не викликає зростання реального обсягу національного виробництва. Цю ситуацію представляє вертикальний відрізок кривої сукупної пропозиції. Рух по кривій сукупної пропозиції відображає зміни в обсязі сукупного випуску і рівні цін.

Положення ж самої кривої сукупної пропозиції залежить від **нецінових факторів**, що відбивають зміну витрат на одиницю продукції при даному рівні цін. До цих факторів відносяться: зміна цін на ресурси; зміни в продуктивності праці; зміни державного регулювання, перш за все, рівня оподаткування.

Якщо зміна нецінових факторів збільшує витрати на одиницю продукції, крива сукупної пропозиції AS_1 зміщується ліворуч в положення AS_2 (рис. 3.7). Сукупна пропозиція зменшується. Якщо зміна нецінових факторів зменшує витрати на одиницю продукції, сукупна пропозиція збільшується. Крива AS_1 зміщується у положення AS_3 .

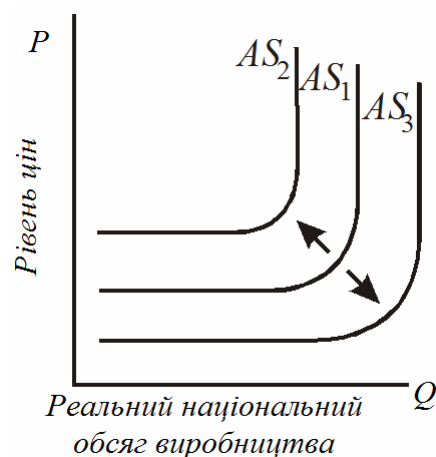

Рис. 3.7. Зміни сукупної пропозиції

3.5. Макроекономічна рівновага та зміни у ній

Точка перетину кривих сукупного попиту та сукупної пропозиції показує **рівноважний рівень цін і рівноважний реальний обсяг національного виробництва**. Поняття «рівноважний» означає збіг бажань покупців при даному рівні цін придбати визначений обсяг товарів і послуг з бажаннями виробників виробити і реалізувати цей обсяг товарів і послуг при такому рівні цін. Якщо крива сукупного попиту перетинає горизонтальний відрізок кривої сукупної пропозиції, то стан рівноваги на графіку відбиває точка E_1 при рівноважному реальному обсягу виробництва Q_1 і рівноважному рівні цін P_1 (рис. 3.8). Виробники, купуючи ресурси за твердими цінами і розширюючи виробництво, можуть збільшити реальний обсяг виробництва до Q_2 . При даному рівні цін сукупний попит буде нижче сукупної пропозиції. Щоб реалізувати надлишки продукції, необхідно знизити ціни до рівня P_2 . У такому випадку витрати виявляться вище ціни, і виробництво припиниться взагалі. Отже, на кейнсіанському відрізку при незмінному рівні цін відновлення порушеної рівноваги досягається за рахунок зміни обсягів виробництва.

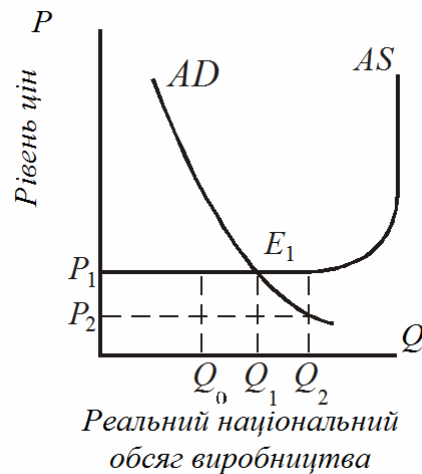

Рис. 3.8. Рівновага на горизонтальній ділянці кривої сукупної пропозиції

Якщо крива сукупного попиту перетинає висхідний відрізок кривої сукупної пропозиції, то стан рівноваги відображає точка E_1 при рівноважному обсязі національного виробництва Q_1 і рівноважному рівні цін P_1 (рис. 3.9).

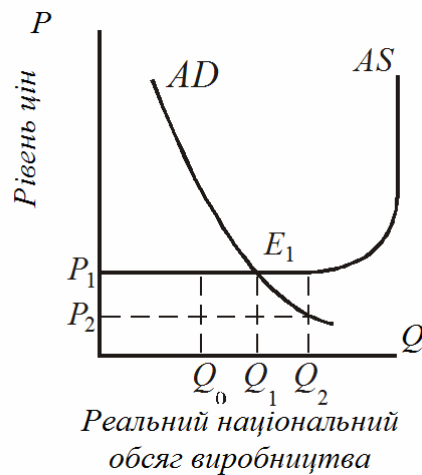

Рис. 3.9. Рівновага на проміжній ділянці кривої сукупної пропозиції

Зростання рівня цін з P_1 до P_2 стимулює збільшення виробниками обсягів виробництва з Q_1 до Q_2 . Останній перевищить рівноважний рівень. Сукупна пропозиція виявиться вище сукупного попиту. Посилиться конкуренція між виробниками. Для реалізації виробленої продукції виробники будуть змушені знизити ціни. Зниження цін скоротить доходи, а отже й обсяги виробництва до рівноважного рівня. У випадку зниження рівня цін з P_1 до P_0 обсяг сукупної пропозиції скоротиться з Q_1 до Q_0 , а обсяг сукупного попиту зросте з Q_1 до Q_3 . Посилиться конкуренція між покупцями. Вона призведе до зростання цін і викличе збільшення обсягів національного виробництва до рівноважного рівня. Отже, на проміжній ділянці кривої сукупної пропозиції рівновага відновлюється за рахунок одночасної зміни обсягів національного виробництва і рівня цін.

Якщо крива сукупного попиту перетинає криву сукупної пропозиції на класичному відрізку, то стан рівноваги відображає E_1 при обсязі національного виробництва – Q_1 , і рівні цін – P_1 (рис. 3.10). Якщо рівень цін підніметься з P_1 до P_2 , то обсяг сукупного попиту скоротиться з Q_1 до Q_2 , а обсяг сукупної пропозиції залишиться незмінним. Конкуренція між виробниками призведе до зниження рівня цін і відновлення порушеної рівноваги. Якщо ж рівень цін знизиться з P_1 до P_3 , то обсяг сукупного попиту зросте з Q_1 до Q_3 , а обсяг сукупної пропозиції залишиться незмінним. Конкуренція між споживачами призведе до зростання рівня цін і відновлення рівноваги.

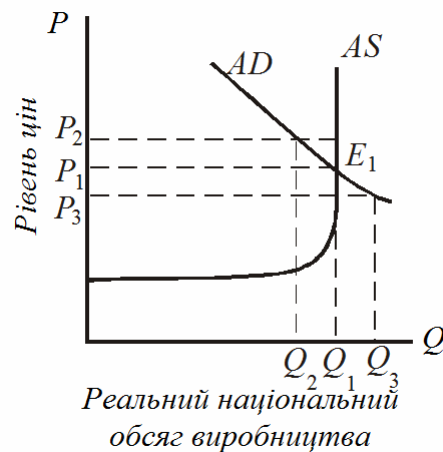

Рис. 3.10. Рівновага на вертикальному відрізку кривої сукупної пропозиції

Отже, відновлення порушеної рівноваги на вертикальній ділянці кривої сукупної пропозиції досягається за рахунок зміни рівня цін при незмінному обсязі національного виробництва.

Основні терміни і поняття

Макроекономічна стабільність, зайнятість, повна зайнятість, рівень зайнятості, безробіття, рівень безробіття, політика зайнятості, сукупний попит, ефект ставки відсотка, ефект реальних касових залишків, ефект імпортих закупівель, нецінові фактори сукупного попиту, сукупна пропозиція, горизонтальний, проміжний, вертикальний відрізки кривої сукупної пропозиції, нецінові фактори сукупної пропозиції, рівноважний рівень цін, рівноважний реальний обсяг національного виробництва.

ТЕМА 4. ГРОШОВИЙ РИНОК ТА ІНФЛЯЦІЙНИЙ МЕХАНІЗМ

План

- 4.1. *Грошова система та грошові агрегати.*
- 4.2. *Грошовий ринок.*
- 4.3. *Грошово-кредитна політика.*
- 4.4. *Інфляція: види, причини та наслідки.*
- 4.5. *Взаємодія інфляції та безробіття.*

4.1. Грошова система та грошові агрегати

Грошова маса – сукупність готівкових і безготівкових купівельних і платіжних коштів, що забезпечують обіг товарів і послуг у суспільстві. В агрегованому вигляді *грошову масу* можна поділити **на готівку та кредитні гроші**. *Готівка* являє собою зобов'язання держави, яка гарантує повсюдний прийом даних банкнот та монет в якості сплати за товари та послуги, які купуються. *Кредитні гроші* представляють собою платіжні зобов'язання певних суб'єктів господарювання. Грошова маса неоднорідна і складається з певних агрегатів. *Грошовими агрегатами* називаються складові елементи грошової маси, які умовно виділяються в порядку зменшення ступеня їх ліквідності. Не існує універсальної номенклатури агрегатів грошової маси. Склад та структура грошової маси країн залежать від загального рівня економічного розвитку, розвиненості ринкових та грошових відносин, політики Центрального банку. У розвинутих країнах виділяють наступні головні грошові агрегати: **M0, M1, M2, M3** (табл. 4.1).

За поточними рахунками можуть бути виписані чеки, але проценти за ними є мінімальними або нульовими. Більшість економістів вважають **M2** – головним грошовим агрегатом на тій підставі, що він визначає кількість грошей в обігу.

Таблиця 4.1.

Структура грошової маси

Агрегат	Склад агрегату
M0	Банкноти і монети, що знаходяться в обігу (готівка)
M1	M0 + депозити до запитання, в ощадних касах, поточні рахунки
M2	M1 + термінові (ощадні) депозити з необмеженим доступом
M3	M2 + великі депозити (більше 100 тис. дол.) з фіксованим терміном + рахунки в небанківських фінансових інститутах

4.2. Грошовий ринок

Грошовий ринок відображає попит та пропозицію грошей, а також формування рівноважної ціни грошей.

Пропозиція грошей (M_s) – це сукупність платіжних засобів, що обертаються в економіці в даний момент. До складу таких платіжних засобів відносяться – готівка поза банківською системою (C), депозити до запитання, чекові депозити та поточні рахунки, які суб'єкти господарювання можуть використовувати для укладання угод (D).

$$M_s = C + D. \quad (4.1)$$

В загальному вигляді є вірною тотожність.

$$M_s = C + D = M_3. \quad (4.2)$$

Пропозиція грошей контролюється Центральним банком країни (в Україні – Національний банк України), який прагне підтримувати її на фіксованому рівні. Тому припускають, що пропозиція грошей не залежить від величини ставки відсотка, і графічно зображають у вигляді вертикальної лінії (рис. 4.1).

Сучасна банківська система функціонує на умовах *часткового резервного покриття*. Тож банки лише частину своїх депозитів зберігають у вигляді резервів, а інші використовують для видачі позик, що обумовлює здатність банківської системи генерувати додаткову грошову масу:

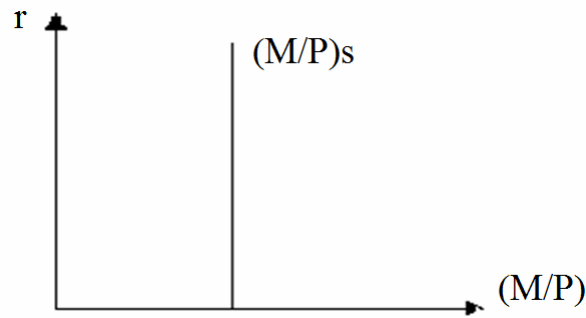

Рис. 4.1. Пропозиція грошей

$$M_s = \frac{1}{r} D, \quad (4.3)$$

де r – норма банківських резервів.

Норма банківських резервів визначається за формулою:

$$r = \frac{R}{D}, \quad (5.4)$$

де R – обов'язкові резерви (резерви, що зберігаються згідно з нормою резервування, встановленою ЦБ).

Коефіцієнт $\frac{1}{r} = m_0$ називається банківським або депозитним мультиплікатором. Він показує, у скільки разів комерційні банки збільшують розмір грошової маси в обігу. Так, якщо норма резервування складає 20%, то банківський мультиплікатор дорівнює 5. Це означає, що початковий кредит в 1000 гр. од. може забезпечити збільшення пропозиції грошей на 5000 гр. од. Чим вище норма обов'язкового резервування, тим менша спроможність банківської системи щодо утворення кредитних грошей.

Модель пропозиції грошей стає більш повною з урахуванням поведінки не лише комерційних банків, але і населення, яке може частину грошей з депозитів банківської системи переводити в готівку. Відповідно грошовий мультиплікатор буде розраховуватися за формулою:

$$m_r = \frac{cr + 1}{cr + rr}, \quad (4.5)$$

де m_r – грошовий мультиплікатор. Він показує, у скільки разів зміниться обсяг грошової маси (Ms) у випадку зміни грошової бази (MB); cr – коефіцієнт депонування. Він характеризує переваги населення щодо розподілу грошей між готівкою (C) і коштами на поточних рахунках (D) і визначається за формулою:

$$cr = \frac{C}{D}; \quad (4.6)$$

rr – норма резервування депозитів (коштів на поточних рахунках):

$$rr = \frac{TR}{D}, \quad (4.7)$$

де TR – загальні (фактичні) резерви комерційного банку. Вони включають обов'язкові резерви (R) і надлишкові резерви (E).

Виходячи з цього, пропозицію грошей можна представити як добуток грошового мультиплікатора (m_r) та грошової бази (MB):

$$Ms = m_r MB. \quad (4.8)$$

Грошова база включає готівку поза банківською системою C та загальні резерви комерційних банків (TR):

$$MB = C + TR. \quad (4.9)$$

Таким чином, пропозицію грошей можна визначити як функцію від чотирьох змінних.

$$Ms = f(MB, rr, E, cr). \quad (4.10)$$

Пропозиція грошей пропорційна величині грошової бази (MB). Її збільшення за рахунок готівки призведе до безпосереднього збільшення грошової маси в обігу. Збільшення ж грошової бази внаслідок нарощування банківських резервів при незмінній нормі обов'язкового резервування забезпечить підвищення обсягів грошової маси *опосередковано* через механізм кредитної мультиплікації в системі комерційних банків.

Пропозиція грошей має зворотну залежність від норми резервування депозитів (**rr**) та коефіцієнту депонування (**cr**).

Попит на гроші. Вихідним моментом для визначення функції попиту на гроші згідно кількісної теорії грошей є рівняння І. Фішера: **MV=PQ**.

Це ж рівняння можна представити у версії кембріджської школи:

$$M = \frac{PY}{V} = kPY, \quad (4.11)$$

де $k = \frac{1}{V}$ – величина, зворотна швидкості обертання грошей.

Згідно з рівнянням (4.11), обсяг грошової маси має бути пропорційний номінальному **ВВП** (**PY**), оскільки передбачається, що швидкість обертання грошей (**V**) та реальний обсяг виробництва (**Y**) у короткостроковому періоді є постійними величинами. Так, незмінність швидкості обертання грошей (**V**) є наслідком сталості структури угод в межах національної економіки. Реальний **ВВП** змінюється лише у разі істотної модернізації технології виробництва та нарощування необхідних економічних ресурсів, що можливе протягом тривалого періоду часу.

За поглядами *монетаристів*, темпи росту грошової маси мають бути адекватними темпам зростання реального **ВВП**, що забезпечує стабільність рівня цін в економіці, а величина попиту на реальні грошові запаси $\left(\frac{M}{P}\right)$ є функцією доходу, тобто реальний попит на гроші пропорційний доходу.

$$\left(\frac{M}{P}\right)_d = kY. \quad (4.12)$$

Дж. М. Кейнс пояснював прагнення людей зберігати частину власного багатства у вигляді грошей тим, що останні володіють властивістю абсолютної ліквідності. Виходячи з цього попит на гроші, на його думку, є похідною від того, як ціниться на даний момент властивість ліквідності. На цій підставі даний підхід до аналізу попиту на гроші отримав назву *теорії переваги ліквідності*.

Кейнсіанська теорія розглядає попит на гроші як наслідок системи *мотивів* економічного суб'єкта, що спонукає його зберігати частину свого багатства у формі ліквідних грошових активів. Так, виділяються трансакційний та спекулятивний мотиви, а також мотив перестороги.

Трансакційний мотив – збереження грошей внаслідок необхідності укладання певних угод.

Спекулятивний мотив – збереження грошей, виходячи з невизначеності майбутньої вартості інших фінансових активів.

Мотив перестороги – збереження грошей для здійснення незапланованих купівельних операцій у відповідності з майбутніми непередбачуваними обставинами.

Мотиви трансакційний та перестороги обумовлюють виникнення попиту на гроші для укладання угод. Спекулятивний мотив забезпечує виникнення попиту на гроші з боку активів. Інтенсивність того або іншого мотиву і відповідно обсяги операційного або спекулятивного попиту на гроші визначаються низкою *факторів*, перш за все, рівнем доходу, швидкістю обертання, ставкою відсотка. Провідним фактором *попиту на гроші з боку угод* постає *рівень доходу*. Чим вищий дохід в суспільстві, чим більше відбувається угод, чим вище рівень цін, тим більшою є потреба у грошах для обслуговування економічних угод в межах національної економіки. Кейнсіанці вважають швидкість обертання грошей мінливою та непередбачуваною, що позначається на рухливості операційного попиту на гроші. Відповідно до теорії переваги ліквідності вона знаходиться у прямій залежності від ставки відсотка і зворотній залежності від обсягу пропозиції грошей. Проте, у спрощеній моделі попиту на гроші з боку угод припустимо, що обсяг попиту не залежить від ставки відсотка та швидкості обертання. Тоді крива операційного попиту на гроші буде мати наступний вигляд (рис. 4.2).

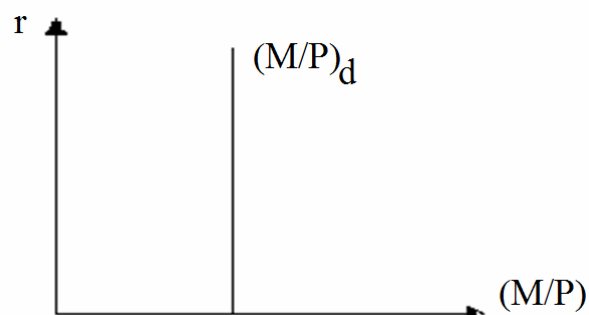

Рис. 4.2. Попит на гроші з боку угод

Згідно з кейнсіанською теорією *попит на гроші з боку активів* залежить від номінальної ставки відсотка. Економічні агенти утримують частину багатства у ліквідній формі, якщо вони вважають, що інша форма багатства може бути пов'язана з високим ризиком втрат.

Розподіл багатства на готівку і облігації, залежить від ставки відсотка: чим вона вища, тим нижчий обсяг попиту на готівку. Ставка відсотка в даному випадку виступає альтернативними витратами збереження багатства у вигляді готівки, що обумовлює зворотну залежність між обсягом спекулятивного попиту на гроші і ставкою відсотка (рис. 4.3).

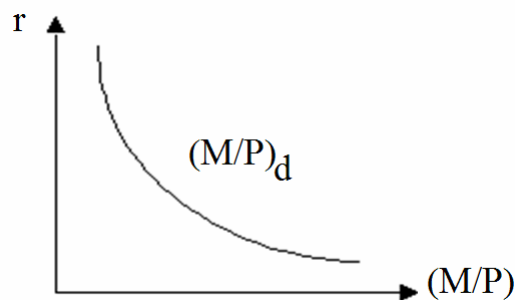

Рис. 4.3. Попит на гроші з боку активів

Таким чином, загальний попит на гроші можна представити як функцію від номінального **ВВП** та ставки відсотка.

$$\left(\frac{M}{P}\right)_d = L(r, Y). \quad (4.13)$$

Загальний попит на гроші є сумою спекулятивного та операційного попиту.

$$\left(\frac{M}{P}\right)_t^d = \frac{PY}{V} \text{ — попит з боку угод (операційний),} \quad (4.14)$$

$$\left(\frac{M}{P}\right)_a^d = L(r) \text{ — попит з боку активів (спекулятивний),} \quad (4.15)$$

$$\left(\frac{M}{P}\right)^d = \left(\frac{M}{P}\right)_t^d + \left(\frac{M}{P}\right)_a^d \text{ — загальний попит на гроші.} \quad (4.16)$$

Крива загального попиту на гроші представлена на рисунку 4.4:

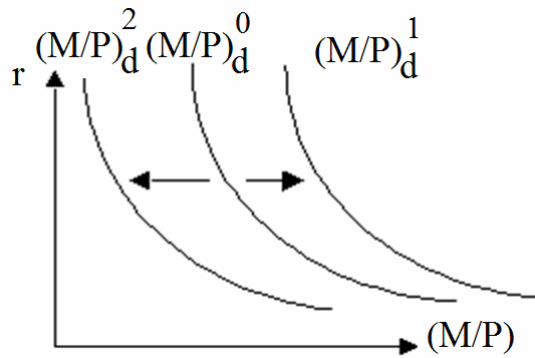

Рис. 4.4. Загальний попит на гроші

Рух вздовж кривої загального попиту на гроші виражає залежність зміни обсягу попиту від зміни процентної ставки, коли інші фактори є незмінними. При високих величинах ставки відсотка крива загального попиту на гроші стає вертикальною. За умов зміни величини номінального **ВВП** відбувається зсув кривої загального попиту.

Портфельна теорія попиту на гроші – гроші розглядаються як одна із форм активів, а потреба в грошах визначається відносною привабливістю різноманітних видів активів. Вона залежить від ступеня ризику і рівня доходу, що несе з собою накопичення активу, а також від загальної суми активів. Виходячи з цього, функція попиту на гроші має наступний вигляд:

$$\left(\frac{M}{P}\right)_d = L(r_s, r_b, \pi^e, W), \quad (4.17)$$

де r_s , – реальні очікувані доходи по акціях; r_b – реальні очікувані доходи по облігаціях; π^e – очікуваний темп інфляції; W – матеріальні активи.

За умов зростання r_s , або r_b попит на гроші скорочується, оскільки інші активи стають більш привабливими. Те ж саме відбувається і за умов зростання очікуваного темпу інфляції. Внаслідок нарощування W потреба в грошах зростає на тій підставі, що збільшується загальна сума активів і, відповідно, абсолютна величина накопичення кожного з них.

Рівновага на грошовому ринку. Припустимо, що пропозиція грошей є фіксованою, рівень цін стабільним, а номінальна ставка відсотка дорівнює реальній. Такі передумови є близькими до економічних реалій у

короткостроковому періоді, водночас їх введення дозволяє уникнути багатьох складнощів. Тоді графічна модель ринку грошей має наступний вигляд:

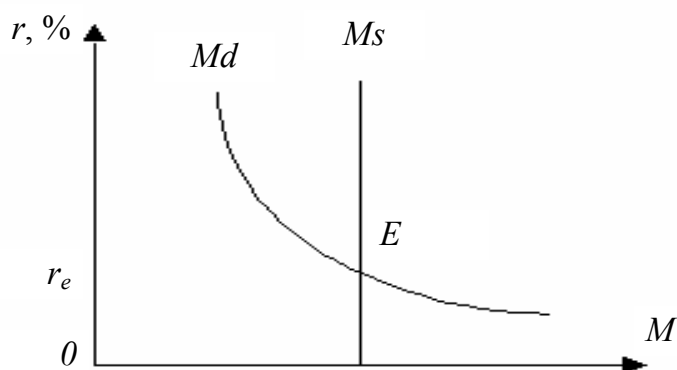

Рис. 4.5. Графічна модель грошового ринку

На рисунку 4.5 точка E знаходиться на перетині кривих попиту та пропозиції грошей і визначає ціну грошей – ставку відсотка r_e , яка віддзеркалює альтернативну вартість збереження грошей у готівці. Стан рівноваги постійно змінюється під впливом різноманітних факторів. Якщо уявити, що пропозиція грошей збільшилася, то відбувається зсув кривої пропозиції праворуч.

За умов нарощування пропозиції грошей в економіці утворюється їх тимчасовий надлишок, що відбивається у намаганнях населення позбутися своїх грошових запасів шляхом придбання різноманітних цінних паперів. Такі дії населення обумовлюють збільшення обсягу попиту на цінні папери та підвищення ціни на них і відповідне зниження ставки відсотка. Ліквідність падає у ціні, встановлюється нова рівновага при меншій ставці відсотка r_1 . За умов зменшення пропозиції грошей відбуваються зворотні тенденції.

У разі збільшення номінального **ВВП** зростає попит на гроші, що відображається на графічній моделі грошового ринку у вигляді зсуву кривої попиту праворуч-вгору. У такому випадку переваги населення та фірм схиляються на користь утримання активів у грошовій формі. За умов незмінності пропозиції грошей відбувається зростання ціни грошей.

4.3. Грошово-кредитна політика

Грошово-кредитна політика являє собою систему державних заходів у сфері грошового обігу і кредитних відносин. Цільовою функцією грошово-кредитної політики є досягнення оптимальної рівноваги ринку грошей з метою

забезпечення стабільності грошового обігу. Виконання цільової функції грошово-кредитної політики держави забезпечується шляхом досягнення таких *тактичних цілей*, як підтримання: 1) необхідного обсягу грошової маси, 2) певного рівня ставки відсотка; 3) обмінного курсу.

Грошово-кредитна політика є складовою загальнонаціональної економічної політики, тому вона стає найбільш результативною, якщо відповідним чином кореспондується з фіскальним, зовнішньоторговельним, структурним та іншими видами державного регулювання.

Розробка та безпосередня реалізація грошово-кредитної політики здійснюється її провідними *суб'єктами*:

- банківська система – Національний банк України і комерційні банки;
- урядові структури – Міністерство фінансів України чи казначейство, органи нагляду за діяльністю банків і контролю за грошовим обігом, інституції зі страхування депозитів, інші установи.

Дані суб'єкти застосовують низку *інструментів*, що поділяються на прямі, опосередковані та додаткові.

До інструментів прямого регулювання відносяться встановлення лімітів кредитування Національним банком України комерційних банків; пряме регулювання ставки відсотка; встановлення прямих обмежень на здійснення емісійно-касових операцій; встановлення обмежень чи заборона щодо кредитування Національним банком України потреб бюджету; прямий розподіл кредитних ресурсів, що надаються комерційним банкам у порядку рефінансування, між пріоритетними галузями, виробництвами, регіонами тощо.

До інструментів опосередкованого регулювання належать: зміна норми обов'язкових резервів; зміна облікової ставки; операції на відкритому ринку.

Додатковими інструментами грошово-кредитної політики вважаються: проведення грошової реформи; лібералізація цін; регулювання операцій комерційних банків на фондовому ринку тощо.

Ефективність тих або інших інструментів є похідною від рівня розвитку грошового ринку. Для економічних систем з низьким рівнем розвитку грошового ринку є характерним застосування і прямих, і опосередкованих інструментів. По мірі вдосконалення грошово-кредитних відносин, стабілізації грошового обігу, розвитку ринку цінних паперів відбувається поступовий зсув у бік залучення переважно опосередкованих інструментів. До них відносять:

Операції на відкритому ринку – це купівля-продаж державних цінних паперів. **Резервна норма.** При підвищенні резервної норми можливості комерційних банків кредитувати економіку зменшуються, пропозиція грошей скорочується, що призводить до зменшення інвестицій й уповільнення економічного зростання. **Облікова ставка.** Реагуючи на зміну економічної кон'юнктури, Національний банк України може як збільшувати, так і зменшувати облікову ставку і, отже, змінювати грошову пропозицію.

Політика «дорогих грошей» або рестриктивна грошово-кредитна політика проводиться у тому випадку, якщо необхідно зменшити рівень інфляції. Зростання облікової ставки знижує бажання комерційних банків одержувати кредити і таким чином зменшує грошову пропозицію в країні. В результаті багато фірм, позбавлених можливості одержати кредит, скорочують виробництво. Проводячи політику «дорогих грошей», ціною падіння виробництва і зростання безробіття намагаються знизити темпи інфляції.

Політика «дешевих грошей» або експансіоністська грошово-кредитна політика проводиться у тому випадку, якщо необхідно уповільнити спад виробництва, підтримати підприємства. В результаті відбувається «накачка» економіки грошима, що може викликати зростання інфляції.

Національний банк України не в змозі одночасно регулювати рівень грошової маси та ставки відсотка. В зв'язку з цим рішення щодо спрямованості грошово-кредитного регулювання приймається виходячи з конкретних причин і характеру динаміки попиту на гроші. Як правило, оптимальною є **гнучка грошово-кредитна політика**, що полягає у встановленні необхідного рівня ставки відсотка. В цьому випадку крива пропозиції грошей буде дуже еластичною, а наслідком реалізації державної політики стане значне збільшення грошової маси у порівнянні із зміною ставки відсотка.

У разі підвищення попиту на гроші внаслідок інфляційних процесів найбільш доцільною є **жорстка грошово-кредитна політика**, що полягає у підтримці фіксованого обсягу грошової маси.

4.4. Інфляція: види, причини та наслідки

Інфляція – це зростання загального рівня цін в економіці впродовж певного періоду, що супроводжується знеціненням національної грошової

одиниці. У буквальному перекладі термін «інфляція» (від лат. inflatio) означає «здуття», тобто переповнення каналів обігу надлишковими паперовими грошми, не забезпеченими відповідним зростанням товарної маси.

Не будь-яке зростання цін є показником інфляції, тому розрізняють інфляційні та неінфляційні явища. Неінфляційним є зростання цін внаслідок *підвищення продуктивності праці, стихійних лих*.

Для оцінки інфляційних процесів використовують **індекси цін**. До основних індексів інфляції, що використовуються у міжнародній практиці, належать наступні: показник інфляції або *безумовний дефлятор* (Implicit Deflator), *індекс цін* (Price Index), *індекс промислових або оптових цін* (PPI або Producer Price Index), *індекс споживчих або роздрібних цін* (CPI або Consumer Price Index). Індекс цін характеризує **рівень інфляції** (π), що показує, як змінилися ціни в національній економіці за певний період. *Темп інфляції* характеризує динаміку інфляційних процесів. Для поточного періоду темп інфляції можна обчислити на такий спосіб:

$$\text{Темп інфляції} = \frac{\pi - \pi_0}{\pi_0} \cdot 100\% . \quad (4.18)$$

Для оцінки приблизної кількості років, що необхідні для подвоєння рівня цін у національній економіці, використовують *правило «величини 70»*, за яким розраховують співвідношення числа 70 та темпу збільшення рівня цін:

$$\begin{array}{l} \text{Кількість років,} \\ \text{необхідна для подвоєння} \\ \text{рівня цін} \end{array} = \frac{70 \text{ років}}{\text{Рівень щорічного} \\ \text{зростання цін (у\%)}}$$

Види інфляції виділяються за різними критеріями. За *темпом зростання цін* розрізняють помірну, галопуючу інфляцію та гіперінфляцію. *Помірна* або стимулююча, регульована інфляція, коли відбувається зростання цін до 10% за рік, властива більшості країн з розвинутою ринковою економікою. Помірну інфляцію, за якою ціни зростають до 5% за рік, називають *повзучою*. При *галопуючій інфляції* ціни зростають на 20-50% за рік. Для *гіперінфляції* характерне зростання цін на 50% за місяць. Розбіжність рівнів цін і заробітної плати стає катастрофічною, різко знижується добробут населення.

За *ступенем зростання цін у різних товарних групах* поділяють збалансовану та незбалансовану інфляцію. При *збалансованій* інфляції ціни товарів різних товарних груп залишаються незмінними у відносному вимірі, а при *незбалансованій* – змінюються в різних пропорціях. Збалансована інфляція

веде до періодичного підвищення цін товарів. Незбалансованість інфляції веде до зростання невизначеності в економіці.

За ступенем *передбачуваності* розрізняють очікувану та неочікувану інфляцію. *Очікувана* інфляція прогнозується заздалегідь з достатнім ступенем надійності, а *неочікувана* – виникає стихійно, спорадично, її прогнозування майже неможливе. Так, якщо всі економічні суб'єкти знають напевно, що в поточному році ціни зростуть, то вони мають цілий рік на завчасну адаптацію до прогнозованого стрибка цін. У випадку непередбачуваності зростання цін може відбутися істотний перерозподіл прибутковості економічної діяльності.

Комбінація збалансованої й очікуваної інфляції не наносить відчутної економічної шкоди, а комбінація незбалансованої й неочікуваної є особливо небезпечною, здатна викликати великі суспільні втрати.

Залежно від *причин і механізму* зростання загального рівня цін розрізняють *інфляцію попиту* та *інфляцію пропозиції*. **Інфляція попиту** виникає в умовах зростання сукупного попиту при повній завантаженості виробничих потужностей та зайнятості ресурсів. У цій ситуації пропозиція товарів не збільшується, що й призводить до зростання цін. **Інфляція пропозиції** виникає внаслідок зростання витрат виробництва.

Інфляція попиту має місце у короткостроковому і довгостроковому періодах (рис. 4.6). Так, внаслідок зростання попиту реальний обсяг виробництва зростає ($Y_1 < Y_2$), рівень цін на кінцеві товари підвищується ($P_1 < P_2$), що сприяє підвищенню зайнятості ресурсів та зменшенню рівня безробіття. До *причин* інфляції попиту належать чинники зрушення кривої сукупного попиту, в тому числі збільшення реального споживання, запланованих інвестицій, державних закупівель або чистого експорту, а також політика держави.

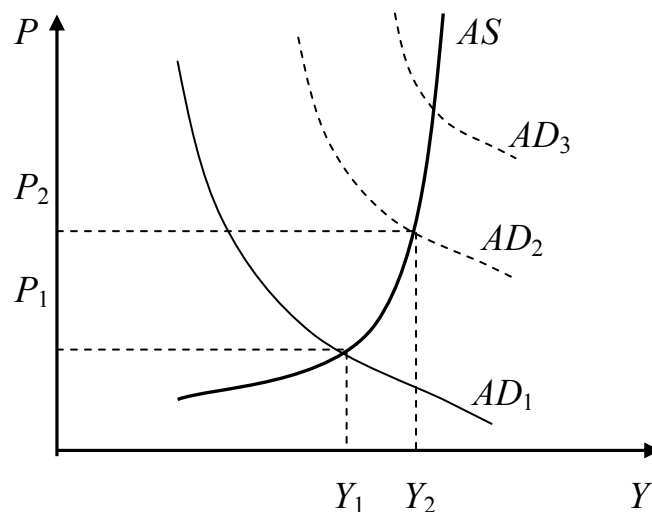

Рис.4.6. Інфляція попиту

У разі довгострокової експансіоністської політики сукупний попит та інфляційні очікування зростають, підштовхуючи одне одного, що призводить до розгортання інфляційних процесів. Якщо у короткостроковому періоді експансіоністська політика виявляється ефективною, оскільки стимулює реальне економічне зростання, то її продовження в довгостроковому періоді зумовить подальше розкручування інфляційної спіралі.

Інфляція пропозиції викликається різними зрушеннями сукупної пропозиції. Шок пропозиції веде до нової рівноваги (рис. 4.7), що характеризується скороченням обсягу виробництва ($Y_1 > Y_2$), зменшенням рівня зайнятості ресурсів та зростанням рівня цін ($P_1 < P_2$). У довгостроковому періоді економіка може повернутися до попереднього рівноважного стану, але це – тривалий процес.

Інфляція – багатofакторний процес, *причини інфляції* різноманітні. Однією з найстаріших концепцій інфляції є *кількісна теорія грошей*, за якою будь-яка зміна кількості грошей в обігу веде до пропорційної зміни абсолютного рівня цін товарів і послуг. Дж. М. Кейнс розвинув *теорію інфляційного розриву* – інфляція виникає, коли сукупні видатки перевищують обсяг національного продукту. *Монетаристи* вважають причиною інфляції надмірний темп зростання грошової маси порівняно з темпами зростання **ВВП**.

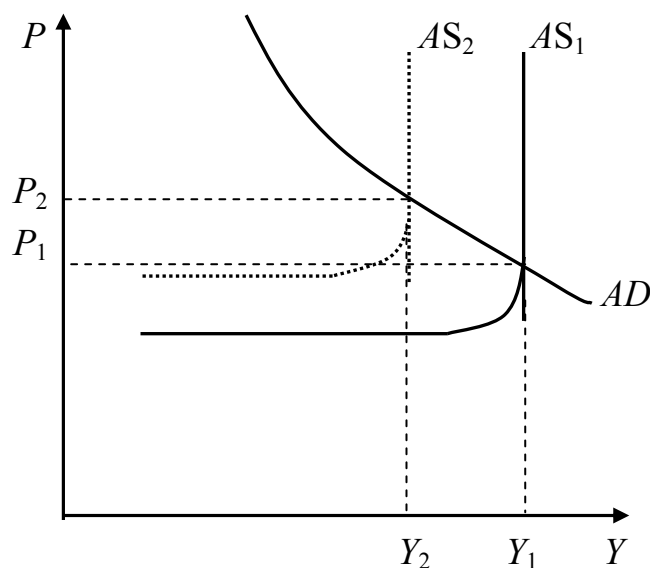

Рис. 4.7. Інфляція пропозиції

Інфляція – багатofакторний процес, *причини інфляції* різноманітні. Однією з найстаріших концепцій інфляції є *кількісна теорія грошей*, за якою будь-яка зміна кількості грошей в обігу веде до пропорційної зміни абсолютного рівня цін товарів і послуг. Дж. М. Кейнс розвинув *теорію*

інфляційного розриву – інфляція виникає, коли сукупні видатки перевищують обсяг національного продукту. *Монетаристи* вважають причиною інфляції надмірний темп зростання грошової маси порівняно з темпами зростання **ВВП**.

До *безпосередніх чинників* зростання цін належать наступні:

- *Дефіцит державного бюджету*, що покривається за рахунок емісії, яка веде до необґрунтованого збільшення грошової маси.
- *Інфляційно небезпечні інвестиції*.
- *Недосконалість ринкової конкуренції*, існування монополій та необґрунтованих привілеїв.
- *Імпорт інфляції*, роль якого зростає разом з розвитком глобалізації.
- *Інфляційні очікування*, що набувають перманентного характеру.
- *Диспропорції* темпів зростання грошової маси та **ВВП**, структури національної економіки.

До основних *наслідків інфляції* відносяться: перерозподіл доходів і багатства, падіння рівня життя та зниження ефективності функціонування національної економіки. Спостерігається відрив номінального доходу від реального, прискорюється матеріалізація грошових запасів, зростає недосконалість економічної інформації, зменшується реальна процентна ставка тощо. Непередбачувана інфляція дозволяє позичальникам повертати борги знеціненими грошми. Уряд може сплачувати державний борг грошми, що мають меншу купівельну спроможність, ніж узяті у позику. Інфляція стає *неявним податком*, що полегшує реальний тягар державного боргу. Непередбачувана інфляція *перерозподіляє доходи* від тих, хто отримує *фіксовані номінальні доходи*, до інших груп населення. Крім того, прогресивне оподаткування доходів внаслідок зростання інфляції автоматично збільшує податкові вилучення. Швидке та незбалансоване зростання цін необґрунтовано покращує становище одних і погіршує становище інших.

4.5. Взаємодія інфляції та безробіття

Залежність між рівнями заробітної плати і безробіття була виведена А. Філіпсом на підставі даних статистики Великої Британії майже за сторічний період. Поглиблюючи означені теоретичні розробки, П. Семюельсон та Р. Солоу модифікували криву Філіпса, замінивши ставки заробітної плати на темпи зростання товарних цін (рис. 4.8). За сучасною концепцією, рівень інфляції (π) залежить від: рівня очікуваної інфляції (π^e); рівня циклічного

безробіття – відхилення фактичного безробіття від природного рівня ($u - u^*$); шоків пропозиції (ε). Сучасна крива Філіпса має такий аналітичний вигляд:

$$\pi = \pi^e - \beta(u - u^*) + \varepsilon, \quad (4.19)$$

де $\beta > 0$ – коефіцієнт чутливості інфляції до рівня циклічного безробіття.

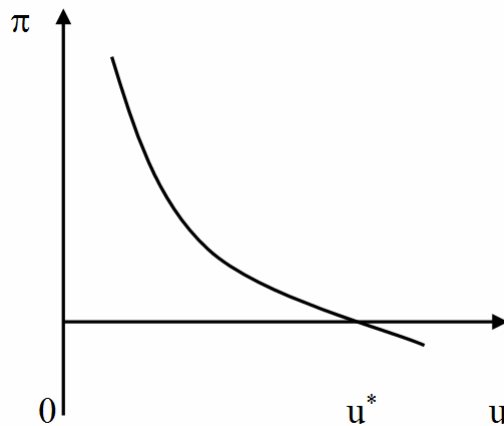

Рис. 4.8. Крива Філіпса

Розрізняють *короткострокову криву Філіпса* та *довгострокову криву Філіпса*, яка є вертикальною лінією, що піднімається угору на рівні природної норми безробіття (рис. 4.9). За цими кривими, якщо у короткому періоді існує можливість зменшувати рівень безробіття за рахунок зростання інфляції, у довгостроковому періоді така можливість вибору зникає.

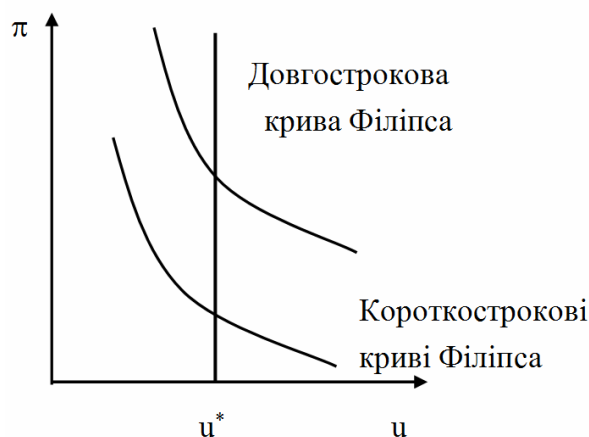

Рис. 4.9. Короткострокові та довгострокова криві Філіпса

За *інерційним темпом інфляції*, коли рівень безробіття дорівнює природному, крива Філіпса залишається стабільною. Збурення у сукупних попиті чи пропозиції веде до її зсуву. Відхилення рівня безробіття від

природного змінюватиме темп інфляції. Якщо він нижчий за природний, то темп інфляції зростатиме, а крива Філіпса пересуватиметься праворуч-вгору.

За *теорією адаптивних очікувань*, формування інфляційних прогнозів відбувається на підставі даних за попередній період. Підвищення очікуваного темпу інфляції переміщує криву Філіпса праворуч-вгору, рівень інфляції підвищується при незмінному рівні безробіття.

Прихильники *теорії раціональних очікувань* заперечують наявність вибору між інфляцією і безробіттям. Крива Філіпса є вертикальною лінією і у довгостроковому, й у короткостроковому періоді, оскільки економічні суб'єкти розуміють, як функціонує національна економіка. Формуючи раціональні очікування, вони нейтралізують негативний вплив очікуваної інфляції на свої реальні доходи. Намагання уряду щодо стимулювання економічного розвитку та підвищення рівня зайнятості ведуть лише до зростання цін.

Стагфляція – це економічний феномен, який характеризується поєднанням спаду економічної активності (стагнації) й інфляції. Графічно стагфляцію можна зобразити зсувом кривої Філіпса праворуч-вгору (рис. 4.10).

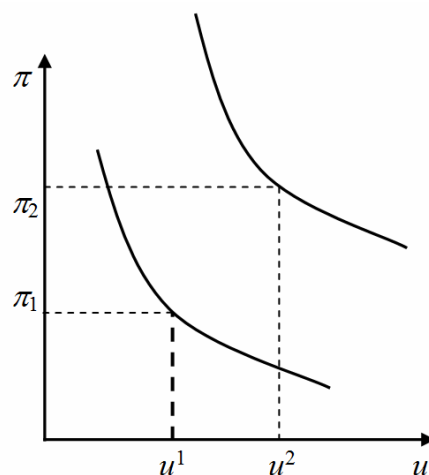

Рис. 4.10. Стагфляція

Основні терміни і поняття

Грошова маса, грошова база, грошові агрегати, депозитний мультиплікатор, грошовий мультиплікатор, ліквідність, облікова ставка, обов'язкова резервна норма, операції на відкритому ринку, попит на гроші для угод, попит на гроші як актив, пропозиція грошей, інфляція, темп інфляції, правило «величини 70», стагфляція, дефляція, крива Філіпса в короткостроковому періоді, крива Філіпса в довгостроковому періоді, теорія раціональних очікувань, теорія адаптивних очікувань.

ЛІТЕРАТУРА

1. Економічна теорія. Макроекономіка / В. М. Тарасевич, В. В. Білоцерківець, С. П. Горобець та ін.; за ред. В. М. Тарасевича. Київ : Знання, 2012. 206 с.
2. Економічна теорія : підручник / В. М. Тарасевич, В. В. Білоцерківець, С. П. Горобець та ін.; За ред. В. М. Тарасевича. Київ : Центр навчальної літератури, 2006. 784 с.
3. Базилевич В. Д., Баластрик Л. О. Макроекономіка : навч. посібник. Київ: Атіка, 2009. 368 с.
4. Долан Э. Дж., Линдсей Д. Макроэкономика : пер. с англ. С.Пб. : Литера плюс, 1996. 408 с.
5. Макроекономіка : навч. посібник / В. В. Білоцерківець, О. О. Завгородня, О. В. Летуца та ін.; за ред. В. В. Білоцерківця. Дніпро : НМетАУ, 2016. 139 с.
6. Макроекономіка : базовий курс / І. Й. Малий, І. Ф. Радіонова, Т. Ф. Куценко, Н. В. Федірко та ін. Київ : КНЕУ, 2016. 253 с.
7. Макроекономіка : підручник / М. І. Макаренко, Т. О. Семененко, Ю. М. Петрушенко. Суми : Сумський державний університет, 2021. 307 с.
8. Манків Н. Г. Макроекономіка : пер. з англ. Київ : Основи, 2000. 578 с.
9. Нариси теорії національної економіки / В. В. Білоцерківець, О. О. Завгородня, В. М. Тарасевич та ін.; За ред. В. М. Тарасевича. – Дніпропетровськ : Січ, 2015. 320 с.
10. Панчишин С. Макроекономіка : навч. посібник. Київ : Либідь, 2001. 614 с.
11. Blanchard O., Amighini A., Giavazzi F. Macroeconomics: a European Perspective. Harlow: Pearson Education Limited, 2010. 616 p.
12. Mankiw N. G., Ball L. The NAIRU in Theory and Practice. *Journal of Economic Perspectives*. 2002. № 4.

Навчальне видання

Білоцерківець В. В.

Завгородня О. О.

Летуча О. В.

МАКРОЕКОНОМІКА

Конспект лекцій

Тем. план 2022, поз. № 188

Підписано до друку 01.12.2022. Формат 60х84 1/16. Папір друк. Друк плоский.
Облік.-вид. арк. 2,88. Умов. друк. арк. 2,84. Замовлення № 120.

Український державний університет науки і технологій
49010, м. Дніпро, вул. Лазаряна, 2

Редакційно-видавничий відділ УДУНТ